

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תפ"ט, שבת וחג השבועות, תשפ"ב

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

בדין אונס פועל מפני מכת מדינה

ובו יבואר: א. חוכר שדה, והתחייב כך וכך כורים כל שנה, ואכלה חגב, מתי מנכה ומתי לא מנכה. ב. ההבדל בין מכת מדינה ללא מכת מדינה. ג. מה הגדר של מכת מדינה, ומה הטעם בזה. ד. קיבל שדה אילן, והתחייב כך וכך שכירות, ונקצץ האילן או התייבש המעיין, האם מנכה לו משכרו. ה. שכר פועל להשקות את השדה, וירדו גשמים, או עלה הנהר, ולא צריך לעבודתו, מתי משלם לו כפועל בטל, ומתי פטור לשלם. ו. שכר מלמד לבנו וחלה הבן, מתי פטור לשלם למלמד, ומתי משלם. ז. פועל בדבר האבד, שחזר בו בחצי היום, בעל הבית שוכר אחר ביוקר, והפועל מפסיד. ח. האם חזרת מלמד הוא דבר האבד. י. חזר בו בדבר האבד מחמת מכת מדינה, אין ההפסד על הפועל אלא על בעל הבית. יא. פועל שלא עבד מחמת מכת מדינה, האם חייבים לשלם לו שכר. מחלוקת גדולה בין הראשונים. יב. מלמדים שברחו במלחמה, מה פסק החתם סופר בדין זה. יג. ביום לויית מרן רבי חיים קניבסקי זצ"ל, הכריזו על ביטול מלאכה, מי מפסיד, הפועל או בעל הבית.

הנידון

"בהלוויית מרן שר התורה, הגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל, הוכרוז על ביטול מלאכה. יש לי מפעל בבני ברק, האם הפסד יום העבודה הוא עלי או על הפועלים".

תשובה

בעל הבית פטור לשלם, אפילו לא מצד הפשרה, וכדין כל אונס של פועל ששניהם שוים, שבעל הבית פטור, אלא אם כן כבר נתן לו שכרו. ואין לחייב מחמת מכת מדינה, דכל דין חיוב תשלום לפועל במכת מדינה, יש הרבה לפקפק בו, וקל וחומר בנידון דידן, שכולם שוים בפטירת הצדיק.

ביאור התשובה

מקור לדין מכת מדינה

תנן בבבא מציעא (קה, ב) "המקבל שדה מחבירו, ואכלה חגב או נשדפה, אם מכת מדינה היא, מנכה לו מן חכורו. אם אינה מכת מדינה, אין מנכה לו מן חכורו" ע"כ. ובגמ' "היכי דמי מכת מדינה,

אמר רב יהודה כגון דאי שדוף רובא דבאגא" ע"כ. פירוש, מי שקיבל שדה מחבירו להרויח בה, ולשלם שכירות כך וכך כורים ממנה בכל שנה, ואכלה חגב או נשדפה, החוכר טוען שיש להפחית מסכום הכורים שהתחייב כיון שאכלה חגב, ונפסד הרבה, ובעל השדה טוען שההפסד יהיה כולו של החוכר, ועל זה תנן, דאם היא כמת מדינה, דהיינו שהחגב אכלו את רוב שדות הבקעה, מנכה לו מחכורו. והטעם מפורש בגמ', דכיון שהיא מכה משמים על המקום, הרי שהיא עונש על בעל הקרקע, ומזלו גרם, לכן, למרות שהתחייב לשלם לו בכל שנה כך וכך כורים, ולא עשו תנאי שאם יהיה הפסד של חגב יפחית לו מחכורו, מכל מקום מפחית לו, כיון שמוכח שמזלו של בעל הבית גרם לו את הפסד, אבל אם לא היית מכת מדינה, חייב לשלם לו מה שהתחייב, שמזלו של החוכר גרם.

ומבואר בגמרא עוד כמה פרטים בגדר מכת מדינה, ומביאם המחבר בחושן משפט סימן שכ"ב סעיף א וז"ל "החוכר או השוכר שדה מחבירו, ואכלה חגב או נשדפה, אם אירע דבר זה לרוב השדות של אותה העיר, מנכה לו מחכירו הכל, לפי ההפסד שאירעו. ואם לא פשטה המכה ברוב השדות, אינו מנכה לו מחכירו אף על פי שנשדפו כל השדות של בעל הקרקע. נשדפו כל השדות של השוכר או החוכר, אף על פי שפשטה המכה ברוב השדות, אינו מנכה לו מחכירו, שאין זה ההפסד תלוי אלא בשוכר" עכ"ל.

העולה מזה: החוכר או השוכר שדה מחבירו, ואכלה חגב או נשדפה, אם אירע דבר זה לרוב השדות של אותה העיר, מנכה לו מחכירו הכל, לפי ההפסד שאירעו. ואם לא פשטה המכה ברוב השדות, אינו מנכה לו מחכירו אף על פי שנשדפו כל השדות של בעל הקרקע. נשדפו כל השדות של השוכר או החוכר, אף על פי שפשטה המכה ברוב השדות, אינו מנכה לו מחכירו, שאין זה ההפסד תלוי אלא בשוכר.

ביאור טעם מכת מדינה

אבל צריך ביאור, באופן שאין לבעל הבית עוד שדה, והיא השדה היחידה שלו, מדוע במכת מדינה מנכה לבעל הבית מחכורו, והרי אין ראייה שזה מחמתו, שהרי אין לו עוד שדה שם, ואם תאמר, דכיון שהיא מכת מדינה מוכח שהוא השגחה משמים, הרי גם אם רק שדה זו לקתה הוא השגחה משמים, ומאי שנא. אבל הביאור בזה הוא, דבוראי הכל השגחה משמים, אלא שלא יודעים אם היא עונש על

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

הנה מבואר שהשוכר שדה מחבירו, והתחייב לשלם לו כך וכך כורין ממנה, או שכר, וקרה מקרה הפסד לא צפוי לשדה, אם אין זה מכת מדינה משלם השוכר מה שהתחייב, כיון שמזלו של השוכר גרם, אבל אם קרה מכת מדינה, תולין שההפסד הוא מחמת מזלו של בעל הבית, ומנכה לו מחכורו.

העולה מזה: החוכר או המקבל שדה מחבירו, והוא בית השלחין או בית האילן, ויבש מעין בית השלחין ולא פסק הנהר הגדול, אלא אפשר להביא ממנו בדלי, או שנקצץ האילן של בית האילנות, אינו מנכה לו מחכירו. ואם מכת מדינה היא, כגון שיבש הנהר, מנכה לו מחכירו.

שכר פועל וקרה אונס שאין צריך לעבודתו

גרסינן בבבא מציעא (עז, א) "אמר רבא, האי מאן דאוגיר אגורי לדוולא, ואתא מטרא, פסידא דפועלים. אתא נהרא, פסידא דבעל הבית, ויהיב להו כפועל בטל. ואמר רבא, האי מאן דאוגיר אגורי לדוולא, ופסק נהרא בפלגא דיומא, אי לא עביד דפסיק, פסידא דפועלים. עביד דפסיק, אי בני מתא פסידא דפועלים, לאו בני מתא פסידא דבעל הבית" ע"כ, ופירש רש"י וז"ל "לדוולא - להשקות שדות: ואתא מטרא - והשקה אותה, ואינה צריכה לדוולא: אתא נהרא - גדל הנהר ועלה, ונכנס בחריצין העשויין בשדה ומהן היא שותה, ואינה צריכה לדוולא: פסידא דבעל הבית - דפועלים אינם יודעין במנהג שדהו שיהא נהר עולה להשקותו, אך הוא היה יודע". עכ"ל.

מבואר שהשוכר פועל וקרה אונס ואין צריך לעבודתו, אם שניהם שוים בידיעה על האונס, כגון שידעו או שלא ידעו שיבוא האונס, פטור בעל הבית לשלם לפועל, ורק אם בעל הבית ידע ופועל לא ידע חייב לשלם לו, והטעם כתב הרא"ש (שם, פרק ו' סימן ג) וז"ל "דכל אונסא דלא איבעי לאסוקי אדעתיהו לא פועל ולא בעה"ב, א"נ תרוייהו איבעי להו לאסוקי אדעתיהו, פסידא דפועלים. דהמוציא מחבירו עליו הראיה וידו על התחתונה. הוה רגיל דפסיק, אי בני מתא נינהו, פסידא דפועלים. בני מתא אחריתא פסידא דבעה"ב, דאיבעי ליה [לבעה"ב לאיתנויין], ומכאן פסק רבנו יואל ז"ל, מי ששכר מלמד לבנו וחלה התלמיד, אי לא שכיח דחלה, פסידא דמלמד. ואי שכיח דחלה, אי שכיח מלמד במתא ומכיר ענין התלמיד, פסידא דמלמד. ואי לא שכיח במתא, פסידא דבעה"ב" עכ"ל.

וכן פסק המחבר בחושן משפט (שלד, א) וז"ל "השוכר את הפועל להשקות השדה מזה הנהר, ופסק הנהר בחצי היום, אם אין דרכו להפסיק, או אפילו שדרכו לפסוק והפועל יודע דרך הנהר, פסידא

החוכר או על בעל השדה, לפיכך באופן שרק שדה זו לקתה, והחוכר הוא הנפסד, תולין זאת בעונש של החוכר, ולכן אין מנכה לו, אבל אם רוב שדות העיר לקו, מוכח שאין זה עונש מן השמים על החוכר, אלא על העיר, לכן אין לחוכר להפסיד בגלל עונש שאינו מחמתו אלא מחמת העיר, והרי בעל הבית, שדהו שייכת למקום זה, ועל המקום הזה נגזרה גזירה, לכן אין לחוכר להפסיד.

העולה מזה: כאשר לקתה רק שדה אחת, זה עונש משמים על החוכר, ולכן מפסיד ואינו מנכה, אבל כאשר לקו שדות העיר, אפילו שלבעל הבית אין עוד שדה, תולין שהיא עונש על העיר, ובעל הבית מאנשי העיר, לכן החוכר אינו מפסיד.

קיבל שדה בית השלחין או בית אילן, ויבש המעין ונקצץ האילן

עוד תנן בבבא מציעא (קג, ב) "המקבל שדה מחבירו והיא בית השלחין או בית האילן, יבש המעין ונקצץ האילן אינו מנכה לו מן חכורו. אם אמר לו חכור לי שדה בית השלחין זו, או שדה בית האילן זה, יבש המעין ונקצץ האילן, מנכה לו מן חכורו" ע"כ ופירש רש"י וז"ל "בית השלחין - קרקע יבישה דלא דייה במי הגשמים, וממעין שבה משקה אותה: או בית האילן - ובשביל האילן ההוא חביבה על האריס, שנוטל חלק בפירות בלא טורח: מן חכורו - אם קיבלה ממנו בחכירות בכך וכך כורין לשנה, דמעיקרא לא גלי דעתיה דמשום מעיין או אילן טפי לה בחכירותה: חכור לי בית השלחין זו - גלי דעתיה, דבשביל שהוא בית השלחין - טפי לה, וחכרה ממנו". ע"כ הנה מבואר שאם קיבל שדה בכך וכך כורין לשנה, ולא אמר לו שבשביל האילן או המעין הוא לוקח אותה, אינו מנכה לו אפילו שהוא מפסיד, ומקשה הש"ס "היכי דמי, אילימא דיבש נהרא רבה, אמאי אינו מנכה לו מן חכורו, נימא ליה מכת מדינה היא, אמר רב פפא דיבש נהרא זוטא, דאמר ליה איבעי לך לאתווי בדוולא" ע"כ ופירש רש"י וז"ל "נהרא רבה - שהכל משקין ממנו: נימא ליה מכת מדינה היא - ותנן לקמן בפירקין (קה, ב): המקבל שדה מחבירו ואכלה חגב, או שנשרפה, אם מכת מדינה היא - מנכה מן החכירות: נהרא זוטא - אמת המים שהמשיכו מן הנהר הגדול אצל הבקעה, להשקות ממנה" עכ"ל.

וכן פסק המחבר בחושן משפט (שכא, א) וז"ל "החוכר או המקבל שדה מחבירו, והוא בית השלחין או בית האילן, ויבש מעין בית השלחין ולא פסק הנהר הגדול, אלא אפשר להביא ממנו בדלי, או שנקצץ האילן של בית האילנות, אינו מנכה לו מחכירו. ואם מכת מדינה היא, כגון שיבש הנהר, מנכה לו מחכירו", עכ"ל.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

הפועל גרם. ונדון דידן, דומה ממש להא, דזה שברח מאימת הנגף יקרא אונס בודאי, ושניהם שוים בידיעה המלמד והתלמיד."

"ואשר מרי דעובדא תלה זייניה בהג"ה דאשיר", דבמכת מדינה נותן לו כל שכרו, לא שמיע לי, כלומר לא סבירא לי לכנות נדון דידן מכת מדינה, וכי כל הדריים בויניזייה ברחו ונתבטלו מלמודם, הלא מיעוטא דמיעוטא ברחו, ודומה ממש לפסיק נהרא בפלגא דיומא שהוא מקור דינינו, ובלי ספק גם שם לקו שאר בני אדם הצריכין לנהרא ונמצאו מים נכזבים, ואפילו הכי אמרינן שם אי פועלים בני מתא פסידא דפועלים, ולא יתחייב הבעל הבית מטעם מכת מדינה."

"והיינו טעמא, שלא יקרא מכת מדינה רק השוה בכל אדם, כמו גזירת המושל שלא ילמדו התלמידים שכולם בטלים, מה שאין כן בפסיק נהרא, דיש שיספיקו במים שהיו עד חצות, ויש שאינם צריכין עד ישובו המים, או שאינם מסתפקין ממים אלו כי יש להם בארות ונהרות אחרות, בכך המכה אינה כוללת, וכך בנידון דידן אינה כוללת כנ"ל כו' עכ"ל. הנה מבואר דמודה מהר"ם פאדואה שפועל שנאנס בגלל מכת מדינה שלא לעבוד, חייב בעל הבית בכל שכרו, אלא שסובר שזה שברח התלמיד לא הוי מכת מדינה."

העולה מזה: בדין תלמיד שברח מהעיר מחמת מגיפה, פסק מהר"ם פאדואה דפטור לשלם למלמד שכרו, ולא הוי מכת מדינה, כיון שרק מיעוט ברחו, ומדבריו משמע, שאם היתה מכת מדינה היה מודה שחייב לשלם למלמד שכרו, כיון שמחמת מכת מדינה נאנס שלא ללמד.

מקור דין של מהר"ם פאדואה מהגהות אשר"י

והנה מהר"ם פאדואה כתב "ואשר מרי דעובדא תלה זייניה בהג"ה דאשיר", דבמכת מדינה נותן לו כל שכרו, באמת כן הוא מבואר בהגהות אשר"י (בבא מציעא פרק ו' סימן ו') וז"ל "המשכיר מלמד לבנו וחלה הבן, יש למלמד להשלים עכוב החולי, ואף על גב שמפסיד המלמד שאין מוצא תינוק אחר ללמוד, וכגון שאין הבן מלומד בחולי, וכל דבר שלשניהם ידוע, לבעה"ב ולפועל, על הפועל להתנות, אבל אם אינו ידוע כי אם לבעה"ב, על בעה"ב להתנות. ואם המלמד יודע שהנער מלומד בחולי, צריך לאתנויי, ואם לא התנה הפסיד שכרו כל ימי חוליו, ואם מת הבן תוך שנתו, יכול לתובעו כל שכרו בהשכירו לבנו זה, וכן אם אמר לבנו סתם וידוע על איזה בנו ורפיא בידי אם יכול לומר לו תלמוד לי נער אחר שהוא חריף כמותו. ואם הביטול מחמת גזירת המושל בעיר, ואי אפשר למלמדים ללמוד, הוה ליה מכת מדינה, ונותן לו כל שכרו, וצ"ע לקמן בהמקבל" עכ"ל

דפועל ואין בעל הבית נותן לו כלום, אף על פי שגם בעל הבית יודע דרך הנהר. אבל אם אין הפועל יודע דרך הנהר, ובעל הבית יודע, נותן לו שכרו כפועל בטל. הגה: וכן בכל אונס שאירע לפועל, בין ששניהם היו יודעין שדרך האונס לבא או ששניהן אינן יודעין, הוי פסידא דפועל. אבל אם בעל הבית יודע והפועל אינו יודע, הוי פסידא דבעל הבית" (טור ס"ב).

העלה מזה: בכל אונס שאירע לפועל, בין ששניהם היו יודעין שדרך האונס לבא, או ששניהן אינן יודעין, הוי פסידא דפועל. אבל אם בעל הבית יודע והפועל אינו יודע, הוי פסידא דבעל הבית.

מכת מדינה בדין שכירות פועלים

הנה נתבאר שהשוכר פועל וקרה אונס, ואין צריך לעבודתו, אם הוא אונס ששניהם אין יודעים, או ששניהם יודעים שיכול האונס להיות, המוציא מחבירו עליו הראיה והפועל מפסיד, אבל אם בעל הבית ידע שהאונס עתיד לבוא, והפועל לא ידע שהאונס עתיד לבוא, חייב בעל הבית לשלם לפועל.

ויש לחקור מה הדין אם האונס שקרה הוא מכת מדינה, האם ישתנה דין תשלום לפועל שלא עבד מחמת אונס, ויש בזה שני אופנים א' באופן שהוא אונס השוה לשניהם, דנתבאר שהפועל מפסיד, האם במכת מדינה אמרינן דיש ראייה שאין זה עונש של הפועל, ובעל הבית ישלם לו. וכן באופן ב' שבעל הבית ידע והפועל לא ידע, דנתבאר שבעל הבית משלם לו, האם במכת מדינה אמרינן שמוכח שאין זה מחמת בעל הבית, ופטור לשלם לפועל.

העולה מזה: יש לחקור מה הדין אם האונס שקרה הוא מכת מדינה, האם ישתנה דין תשלום לפועל שלא עבד מחמת אונס.

שיטת מהר"ם פאדואה והגהות אשר"י

ומצאנו בזה פסק הלכה מהמהר"ם פאדואה והגהות אשר"י. וז"ל בשו"ת מהר"ם פדואה (סימן פו) "עמיתי האלוף מהר"ר יוחנן י"ץ בענין שאלתך, על מלמד, שברח תלמידו מעירו בעת הקצף כאשר החל הנגף בוניציי"ה, בר מינן, אם חייב התלמיד לתת שכר משלם, או לנכות ימי הבטול. הלא אהובי דבר פשוט הוא והלכה רווחת בישראל מפרק האומנים, שכל אונסא דמקרי למלמד או לפועלים לבטלם ממלאכה, ולא אבעי לאסוקי אדעתיהו של פועל ושל בעל הבית, אי נמי תרווייהו אבעי להו לאסוקי אדעתיהו ששוים בידיעה, אז הוא פסידא דפועל, דהמוציא מחבירו עליו הראיה, ונאמר שמזל

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

וכן פסק הש"ך בחושן משפט (סימן שכא ס"ק א) וז"ל "וכל מקום שמנכה לו כו'. בסמ"ע האריך בכאן לסתור דברי הר"ב, וכל דבריו שם אינם מוכרחים, ובפרט מה שכתב דהר"מ במלמד, רצונו לומר שההפסד על שניהם, ובוה יישוב דברי מהר"מ פדוואה, וזה אינו, כנראה לכל מעיין, גם אישתמיטתיה דברי הגהות אשרי פרק האומנים מאור זרוע, ודברי מהר"מ פאדוואה גופא בתשובה סימן פ"ו, שכתבו להדיא שהבעל הבית נותן לו כל שכרו, והבאתיו דבריו לקמן סימן של"ד סעיף א" עכ"ל.

הנה מבואר דהטורי זהב והש"ך סמכו ידיהם על פסק הגהות אשרי בשם האור זרוע, ומהרמ"ם פאדוואה, שבעל הבית משלם כל שכרו, וכן לדבריהם, פסק הרמ"א.

העולה מזה: הטורי זהב והש"ך סמכו ידיהם על פסק הגהות אשרי בשם האור זרוע ומהרמ"ם פאדוואה, שאם המלמד לא לימד מחמת מכת מדינה, בעל הבית משלם כל שכרו, וכן לדבריהם, פסק הרמ"א.

תמיה גדולה מאוד על הגהות אשרי על פי מקור ההלכה מהאור זרוע

וכשחקרתי במקור ההלכה, התבאר לי דברים נפלאים בביאור שיטות הראשונים. דהנה המקור של הגהות אשרי הוא האור זרוע, וכך מציין הגהות אשרי בסוף דבריו שהם נלקחו מהאור זרוע, וכמו שכתב הש"ך לעיל "גם אישתמיטתיה דברי הגהות אשרי פרק האומנים מאור זרוע", ובאמת המעיין בדברי האור זרוע יראה דבריו סובבים על ענין אחר לגמרי. דהנה מבואר בריש האומנין (בבא מציעא עו, ב) שפועל יכול לחזור בו בחצי היום, ויקבל שכר על מחצית היום, אבל אם הוא דבר האבד, אינו יכול לחזור בו, ואם חוזר בו, בעל הבית שוכר פועל אחר ביוקר על שאר היום, ומוציא מיד הפועל את ההפרש שהפסיד בעל הבית, או מטעהו, דהיינו שאומר לפועל שיתן לו יותר, ואינו נותן לו אלא מה שפסק עמו, וכן פסק המחבר בחושן משפט סימן שלג סעיף ה.

ובזה דן האור זרוע, האם מלמד יכול לחזור בו כפועל שיכול לחזור בו בחצי היום, או שמלמד הוא דבר האבד, ועל זה כתב דהוא דבר האבד, וז"ל (אור זרוע חלק ג פסקי בבא מציעא סימן רמד) "ואני המחבר אומר, היכא דהדר ביה מלמד ולא משכח מלמד אחר, הוה ליה כדבר האבד, ולא יתן לו שכרו, אם לא ישלים שנתו, דהחודש שהנער הולך בטל, היא אבידה שאינה חוזרת" עכ"ל, והטעם שכתב שלא יתן לו שכרו גם על מה שכבר למד, כיון שאם יתן לו, לא יהיה יכול להוציא ממנו אם ישכור מלמד אחר ביוקר על חצי היום האחר.

הנה מבואר בדברי הגהות אשרי, שמלמד שנאנס ללמד ואינו מכת מדינה, מפסיד המלמד כדין פועל שנאנס ואינו יכול לעשות המלאכה, אבל אם האונס הוא מחמת מכת מדינה, חייב בעל הבית בכל שכרו.

העולה מזה: מבואר בדברי הגהות אשרי, שמלמד שנאנס ללמד ואינו מכת מדינה, מפסיד המלמד כדין פועל שנאנס ואינו יכול לעשות המלאכה, אבל אם האונס הוא מחמת מכת מדינה, חייב בעל הבית בכל שכרו.

שיטת הטורי זהב והש"ך

ולכאורה גם הרמ"א סובר כן, שכתב בדין מקבל שדה אילן הנ"ל, וז"ל (חושן משפט שכא, א) "וכל מקום שמנכה לו, אין חילוק במה שעבר או להבא, וכן פסק מהר"ם על מלמד שגזר המושל שלא ילמוד, דהוי מכת מדינה, וכל ההפסד על בעל הבית (מרדכי פרק האומנין)" עכ"ל. אבל יש להקשות, מה הטעם באמת שחייב בעל הבית לשלם במכת מדינה כל שכרו, והרי מבואר לעיל שמכת מדינה היא סיבה לפטור את החוכר שלא ישלם, ולא אמרינן שמכת מדינה היא סיבה לשלם, ומחמת זה נדחק הסמ"ע לפרש שכונת המרדכי רק לשלם מחצה, ויבואר להלן וחולק על הרמ"א.

אבל הטורי זהב הקשה על הסמ"ע, דבהדיא כתב הגהות אשרי שמשלם כל שכרו, כמובא לעיל. וז"ל הטורי זהב בסימן שכא, "וכן פסק מהר"ם כו'. מה שהקשה סמ"ע על דברי מהר"ם בזה ס"ק (ד) [ו'] בסופו, מסימן של"ד [סעיף א' - ב' וד'] במילתא דלא שכיחא דהוי פסידא דפועל, ומכח זה פירש דברי המרדכי דחצי ההפסד קאמר, לא דק בזה, דבהגהות אשרי בפרק האומנין דף קמ"ו [ב"מ פ"ו סי' ו'] כתב דין דמושל וכתב שם בפירושו ונותן לו כל שכרו, ע"ש. ועיקר קושיית הסמ"ע לא קשה מידי, דבסימן של"ד לא מיירי ממכת מדינה ולא הוי פסידא רק לזה לחוד, אבל בכל מקום שיש מכת מדינה אין הכי נמי דכל ההפסד על בעה"ב דמזל דידיה גרים, ולא אזלינן בתר שכיח או לא, וכן ראיתי בתשובת (רמ"ה) [ר"מ פאדוואה] בסימן פ"ו שבמכת מדינה הוי כל ההפסד של בעה"ב, מכח דין זה דגזירת המושל של המרדכי שזכרנו, והוא ברור והוא פשוט, וכמו שכתב גם רמ"א בסימן של"ד [שם] לחלק בין מכת מדינה או לא" עכ"ל.

הנה נתבאר לנו גם הטעם, מדוע במכת מדינה משלם בעל הבית כל שכרו, דאותו הטועם שחוכר מנכה לבעל הבית מחכירותו, הוא אותו טעם שמשלם, דהרי נתבאר שמנכה לו כיון שמוכח שהוא מזלו של בעל הבית שגרים, ולכן העונש הוא על בעל הבית, ומפסיד שכרו, מאותו הטעם, כיון שהוא מכת מדינה שלא יהיה הפועל יכול לעבוד, הוא עונשו של בעל הבית, ומשלם לפועל כל שכרו.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

להשכיר אחר, וכן פירש ראבי"ה, דלימוד דבר האבד הוא, כדאמר רב לקמן פרק המקבל, ופרק שני דבבא בתרא (כא, ב) האי מקרי דרדקי, פסידא דלא הדרא הוא, וכן פסק ר"י ורבינו שמשון דדבר האבד הוא, ואין יכול לחזור. אבל רבינו יואל הלוי פסק, דמלמד כפועל, ויכול לחזור בחצי היום. ורבינו מאיר אומר דהלכה למעשה דדבר האבד הוא, וכתב דהוא הדין לסופר, דהרבה מזיק לספר שהוא משתי כתיבות והוא ליה כדבר האבד. ואם הביטול של המלמד מחמת גזירת המושל שבעיר, ואי אפשר למלמד ללמוד, הוי מכת מדינה ויהא ההפסד של בעל הבית "עכ"ל.

והנה כידוע היה מהר"ם מרוטנבורג תלמידו של האור זרוע, ומביא את דבריו ממש בענין זה של חזרה של מלמד האם דבר האבד, ובתחלה כתב שהוא דבר האבד, וכתב שיש למלמד להחזיר השכר עד שימצאו האחר, [וזה טעם האור זרוע הנ"ל], ולאחר מכן מביא מחלוקת אם חזרת מלמד הוי דבר האבד, ומסיק בשם מהר"ם מרוטנבורג שהוא דבר האבד, ועל זה מסיק וכתב שאם הביטול הוא "מחמת גזירת המושל שבעיר ואי אפשר למלמד ללמוד, הוי מכת מדינה ויהא ההפסד של בעל הבית" עכ"ל, וזה ברור שכונתו שבעל הבית מפסיד בזה שאם יצטרך למצוא מלמד ביוקר, יפסיד בעל הבית, ואינו מדבר כלל מתשלום למלמד על השעות שלא לימד מדין מכת מדינה, והוא דבר פשוט וברור.

העולה מזה: מהר"ם מרוטנבורג, תלמידו של האור זרוע, מביא ממש כדברי רבו האור זרוע דין חזרת מלמד דהוי דבר האבד, וכתב כדבריו, שצריך המלמד להחזיר מה שקיבל בשכרו אם חזר בו, כדי שבעל הבית ימצא מלמד ביוקר, ועל זה כתב, שאם חזר בו מחמת מכת מדינה, ההפסד, היינו, זה שבעל הבית ימצא מלמד ביוקר, הוא על בעל הבית, ולא דיבר כלל מתשלום לפועל שלא עבד מחמת מכת מדינה.

שיטת הרמ"א

והרמ"א כתב בחושן משפט (שכא, א) "והא דאמרינן אם מכת מדינה הוא מנכה לו מן חכירו, הוא הדין בכל כיוצא בזה, דכל מקום שנפסד הענין לגמרי והוי מכת מדינה, מנכה לו משכירותו. ואם אפשר לתקנו על ידי טורח ותחבולות, אינו מנכה לו (מהר"ם פאדוואה סימן ל"ט). וכל מקום שמנכה לו אין חילוק במה שעבר או להבא. וכן פסק מהר"ם על מלמד שגזר המושל שלא ילמוד, דהוי מכת מדינה וכל ההפסד על בעל הבית (מרדכי פרק האומנין). ויש חולקין וסבירא להו דמכאן ולהבא בדין חזרה קאי, כמו דאמרינן לעיל סימן ש"י לענין השוכר חמור ומת, ואם לא חזר איהו דאפסיד אנפשיה ומחל (מהר"ם פאדוואה הנזכר לעיל). והסברא הראשונה נראה לי עיקר" עכ"ל.

ולאחר מכן האריך בדין מכת מדינה המבואר לעיל, ומסיים וז"ל "ומינה נלמוד, שאם הביטול מחמת גזירת המושל בעיר, ואי אפשר למלמדים ללמוד, הוה ליה מכת מדינה" עכ"ל, הנה כונתו פשוטה, שכיון שהיא מכת מדינה, יכול המלמד לחזור בו, **ולא יפסיד מהשכר שכבר למד, ויתן לו בעל כל שכרו היינו על מה שלמד, כיון שאינו חוזר מעצמו, אלא היא מכת מדינה.**

אם כן אין שום מקור מהאור זרוע, שפועל שאינו יכול לעבוד מחמת מכת מדינה, מקבל שכר על מה שלא עבד, וכיון שכל המקור של הגהות אשר"י הוא מהאור זרוע, נפל כל הבנין. ופלא גדול שהגהות אשר"י מעתיק את דברי האור זרוע, אחרת מה שהם במקורן, ולכן גם הוקשה לו מנלן לאור זרוע שמשלם כל שכרו במכת מדינה, ולכן מסיים "הוה ליה מכת מדינה ונותן לו כל שכרו, וצ"ע לקמן בהמקבל" עכ"ל, וכונתו שצריך עיון בדין זה, דבהמקבל מוכח שדין מכת מדינה היא לנכות ולא לשלם כל שכרו, וכמו שמבאר מרן החתם סופר כונתו כמבואר להלן, וכן בביאור הגר"א מבאר כך כונתו.

זאת ועוד, מלבד שבסברא הוא קשה מאוד, הרי כל חידוש של מכת מדינה שמנכה לבעל הבית, הוא חידוש גדול, דהרי מעיקר הדין כיון שחכר את השדה חייב לשלם כל חכירותו כדין שאינה מכת מדינה, ובכל עסק יש סיכון וסיכוי, ומה בכך שהוא מכת מדינה, וחידוש זה שנאמר שהוא מזלו של בעל הבית הוא חידוש גדול, ואין לך אלא חידושו בלבד, ומנלן לחדש להוציא ממון מחמת מכת מדינה.

העולה מזה: מה שכתב הגהות אשר"י, שבמכת מדינה משלם כל שכרו, כתב שם, שמקורו מהאור זרוע, ובאור זרוע מוכח שלא מדבר כלל משכר פועל שלא עבד, אלא מפועל שחזר בו בדבר האבד, שהפסיד שכר על מה שעבד, עד שבעל הבית ימצא פועל אחר, ועל זה כתב, שאם חזר בו הפועל מחמת מכת מדינה, לא הפסיד שכרו שעבד כבר, אבל אין זכר באור זרוע, שמחמת מכת מדינה יש לשלם לפועל שלא עובד באונס, ובגלל העתקה לא נכונה של האור זרוע, הקשה הגהות אשר"י מפרק המקבל על האור זרוע.

ראיה גדולה לזה מדברי המרדכי

וראיה גדולה ביותר יש לזה מדברי המרדכי בשם מהר"ם מרוטנבורג, שהוא אחד המקורות היותר גדולים לדין מכת מדינה בפועל. וז"ל (בבא מציעא פרק השוכר את האומנין רמז שמג) "מלמד החוזר בו ומורד בבעל הבית ואינו רוצה לגמור מלאכתו, יד של בעה"ב על העליונה, שוכר עליו או מטעהו. וכתב רבינו חיים ברבי משה, **דאם קבל כבר המלמד שכרו, צריך להחזיר, עד כדי שיוכל**

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

רוצה, אין אחד יכול לכופף לחבירו ובדין חזרה קאי, מה שאין כן מכת מדינה בדין נכוי קאי, כמו שכתב הרב בהגה"ה בסימן שכ"א, וכל אחד יכול לכופף את חבירו שיגמור העבודה ובדין נכוי, ועיין בסמ"ע שם [סק"ו], אבל לענין לשלם כל השכירות, ודאי דאף הרב סובר שפטור כמו שכתב כאן, ולא הביא הרב בסימן שכ"א דברי המרדכי במלמד רק להוכיח דעתו דמכת מדינה שייך גם על להבא, שלא כמהר"מ פאדווה [סי' ל"ט] דס"ל דמכת מדינה לא שייך רק בלעבר ולא להבא, אבל אינו פוסק כוותיה כדמוכח כאן גבי מלמד באירע דבר שנפטר בעל הבית.

וטעמו של המרדכי [שם] דחייב במלמד בגזירת המושל, נראה דס"ל כיון דמלמד אסור ליטול שכר לימוד רק שכר שימור כמבואר בנדריים [ל"ז ע"א], וגזירת המושל אינו אונס על השימור רק על הלימוד, ולכך חייב הבעל הבית, כיון שלא נעשה האונס על הדבר ששכרו, אף שהשכירות של אלו הדברים היה רק בשביל כונת הלימוד, מ"מ נקרא עשה שליח שליחותו כיון דבגוף הדבר ששכרו לא נאנס, ודמי לשכרו להביא כרוב ודרמוסקין לחולה ומצאו שמת [ב"ק קט"ז ע"ב] דנקרא עשה שליחותו, אף שצורך הבאת כרוב היה בשביל ריפוי החולה ונאנס בענין ריפוי החולה, מ"מ בגוף הדבר שהשכירו עשה שליחותו, והכי נמי כן הוא, כיון שלא נאנס בגוף הדבר ששכרו לעשות דהיינו השימור, חייב לשלם, מה שאין כן במת או חלה הנער או שברח מחמת דבר, שנאנס מחמת גוף הדבר ששכרו שאין לו לשמור, פסק [המרדכי ב"מ סי' שד"מ שמ"ו] שפיר שפטור. ובזה אתי שפיר דברי המרדכי דבגזירת המושל חייב משום שהוא מכת מדינה, דאילו לא היה מכת מדינה רק שהיה האונס מה שלא יכול ללמוד עם הנער בהמלמד ולא בהנער, כגון שנשתתק המלמד, ודאי דהיה פטור מליתן השכר, וכיון שגזירת המושל הוא מכת מדינה לא חשיב אונס מחמת המלמד ולכך חייב "עכ"ל.

העולה מזה: בנתיבות המשפט מפרש את דברי הרמ"א, שכתב שבמכת מדינה משלם כל שכרו, ולא איירי כלל בתשלום על מה שלא עבד, אלא שיכול הפועל לחזור בו בדבר האבד, ולא מפסיד שכר על מה שעבד.

שיטת הגר"א

גם בביאור הגר"א תמה מאוד על סברא זו שמשלם כל שכרו במכת מדינה, וכתב (באור הגר"א חושן משפט סימן שכ"א ס"ק ז) על סברא זו "מ"מ דבריו תמוהין ומרפסן איגרא יציבא בארעא כו' מאן דאית לי תורי כו' עכ"ל.

והבין הסמ"ע שסובר הרמ"א שחייב בעל הבית לשלם לו כל שכרו, כיון שאינו יכול ללמד בגלל מכת מדינה, והסמ"ע בעצמו חולק על דבריו של הרמ"א, וסובר שאין סברא שישלם כל שכרו, ומבאר, שמה שכתב המרדכי היינו לשלם מחצה, אבל לאור המבואר, גם המרדכי מעולם לא סבר כן, אלא כונתו רק על דין חזרה.

העולה מזה: הסמ"ע סובר, שהרמ"א מחייב את בעל הבית לשלם לו כל שכרו של מלמד שלא מלמד מחמת מכת מדינה, והסמ"ע חולק על הרמ"א, וסובר שאין סברא שישלם כל שכרו, ומבאר, שמה שכתב המרדכי היינו לשלם מחצה, אבל לאור המבואר, גם המרדכי מעולם לא סבר כן, אלא כונתו רק על דין חזרה.

יסודו לדברינו כבר כתב כן בנתיבות המשפט

ושמחתי מאוד ששורש דברינו כבר כתב בזה בנתיבות המשפט, אלא שגם הוא הבין שהמרדכי מחייב לשלם כל שכרו, ונדחק בטעמו, ולעניות דעתי אין שום מקור שמשלם כל שכרו.

וז"ל נתיבות המשפט (אורים סימן שלד ס"ק א) "ואם היה מכת מדינה. עיין סמ"ע ס"ק ב'. ובאמת הדין הוא לכאורה תמוה מאד, מהיכתי תיתי יהיה עדיף מכת מדינה, מאילו איתרמי האונס בבעל הבית דהוי פסידא דפועל, דהא הכי נמי הבעל הבית לא פשע מידי, דהוי כאילו שניהם אינן יודעין מהאונס, ואדרבה, מצינו שמכת מדינה הוא מגרע כח הפועל, דהא בחכירות [סימן שכ"א סעיף א'], אף שבשאר אונס אינו מנכה לו, ובמכת מדינה מנכה לו, וכן בשכירות בית, למאן דס"ל בנשרף הבית דחייב לשלם כל השכירות, מ"מ במכת מדינה פטור, ובמלמד בסימן שכ"א [סעיף א' בהג"ה], וכן הכא משמע מדברי הרב דמכת מדינה מאלם כח הפועל שחייב לשלם לו אפילו בדבר שלא היה לבעל הבית לידע יותר מפועל.

לכן נראה, דאין דעת הרב כאן דבמכת מדינה משלם כל שכרו, וכדעת המרדכי [ב"מ סי' שמ"ג] שהביא הרב בהגה"ה בסימן שכ"א [שם]. דאם כן היה לו לכתוב בפשיטות ואם היה מכת מדינה חייב לשלם כל שכרו, שכאן מבואר עיקר דיני אונסי הפועל, וגם לקמן בסמוך כתב בעצמו דאם ברחו מחמת שינוי האויר הוי פסידא דפועל, אף דשינוי האויר הוא מכת מדינה כמו שכתב הש"ך שם [סק"ג]. רק כונת הרב, דבפועל, כגון בפסק הנהר ויש לו טירחא יתירה, או שנתמעט הטירחא, בדין חזרה קאי, ואף אם הפועל רוצה לעבוד שיוסיפו או שימעטו לו משכירותו כפי שנתרצה או שנתמעט הטירחא והבעל הבית אינו רוצה, או שהוא להיפך שהבעל הבית רוצה והפועל אינו

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

אין כל טעם וסברא לחייב בזה, דמכת מדינה היא לפטור ולא לחייב לשלם, ועוד, שמכת מדינה היא על כולם, ובדבר ששויים, יד פועל על התחתונה, לכן הוא עצמו החמיר ושילם הכל, אבל ביקש שיעשו פשרה מרצון, שישלמו רק חצי.

סיכום ביאור שיטת הסמ"ע וסיעתו

ולאחר שהבאנו כל זאת ראינו לסכם את הדברים, ונראה, ששיטת הסמ"ע והנתיבות וסיעתם, היא המחזורת. דהנה נמצינו למדים, שראש וראשון לדין מכת מדינה בשכר פועל, הוא האור זרוע, ואינו דן בכלל בתשלום של בעל הבית לפועל שאינו עובד מחמת מכת מדינה, אלא בדין פועל שחזר בו בדבר האבד, דעל פי דין ההפסד של בעל הבית מחמת חזרתו הוא על הפועל, ועל זה בלבד כתב שאם היא מכת מדינה, ומחמת מכת מדינה אינו עובד בדבר האבד, ההפסד כולו על בעל הבית, דהיינו שאם ישכור פועלים ביוקר, לא יפסיד הפועל מכיסו הפסד זה, ועל זה בלבד כתב שההפסד הוא על בעל הבית, ואין כל זכר לדין תשלום בעל הבית לפועל שלא עובד מחמת מכת מדינה.

ודברי האור זרוע הועתקו בהגהת אשר"י שלא בדקדוק, שעל מה שכתב שההפסד על בעל הבית, הוסיף "ונותן לו כל שכרו", והבין הגהות אשר"י דכונת האור זרוע על תשלום לפועל שלא עבד, ובאמת תוספת זו אינה באור זרוע כלל וכלל, ולא זו בלבד, אלא שהגהות אשר"י באמת תמה על דין זה, וכתב שצריך עיון מפרק המקבל, וכמו שביאר החתם סופר, שאין שום סברא לחייב את בעל הבית לשלם במכת מדינה, נמצא שהמקור מהגות אשר"י לחייב את בעל הבית נפל מיסודו.

וזאת ועוד, שתלמידו של האור זרוע, הוא מהר"ם מרוטנבורג, מביא בדיוק כרבו את דין זה של מכת מדינה לענין חזרת פועל מחמת מכת מדינה, ולא איירי כלל וכלל מתשלום של בעל הבית לפועל, ודברי מהר"ם מרוטנבורג הובאו במרדכי, וגם שם לא מוזכר כלל שישלם בעל הבית.

כמו כן הרמ"א לא כתב כלל שישלם לפועל שלא עובד, אלא דבריו בסימן שכא, הם ברור כמו שפירש הנתיבות שאיירי מדין חזרה, נמצא שאין כל מקור מאף אחד מהראשונים, לשלם לפועל שלא עובד, והמקור היחיד הוא מהר"ם פאדואה בסימן פו, וגם שם לא כתב לשלם, אלא שהשואל רצה לחייב לשלם מחמת מכת מדינה על פי הגהות אשר"י הנ"ל, ועל זה כתב לו מהר"ם פאדואה, שאפילו לשיטתו מה שקרה בונציה אינו מכת מדינה, ויתכן מאוד שבאמת מהר"ם פאדואה חולק בכלל על יסוד תשלום של בעל הבית לפועל,

העולה מזה: גם בביאור הגר"א פוסק שאין לשלם לפועל שלא עובד מחמת מכת מדינה.

שיטת החתם סופר

ובספר אורחות המשפטים, דיני פועלים, כלל ז אות י"ד, מביא בשם ספר הזכרון על החתם סופר, שנשאל החתם סופר בדין, כאשר מחמת המלחמה ברחו ובטלו המלמדים את לימודם, האם חייבים לשלם להם שכרם, דהרי היא מכת מדינה, וכבר נתבאר דגדולה המבוכה בדין זה, וכתב החתם סופר, וז"ל "ואני בעניי אמרתי, דין תורה לא ידעתי, ואני משלם לשכירים שלי שכרם משולם בלי ניוכי כלל, ואתם תבצעו הדין על דרך הפשרה לשלם חציים, ויפסיד המלמד חציים, וטעמי ונימוקי, כי ברור הוא, שהוא כדין מכת מדינה, וידוע אריכת דברי הסמ"ע סימן שכא, ודעתו שיפסיד המלמד כולה, ולכל הפחות רצה לפרש דברי מהר"ם בן ברוך (מרוטנבורג), שיפסיד הבעל הבית חציה. והנה הש"ך חולק עליו, ודברי הש"ך ומהר"ם פאדואה נכונים מאוד, כי נעלם מהסמ"ע דבריו שבסימן פו".

"אך הדבר קשה מאוד בעיני, מאי טעמא להוציא ממון מבעל הבית כיון שהיא מכת מדינה, ומזל שניהם שוה בו. ואין לומר שמזלו של זה גרם טפי ממזל של זה, וראיתי בהגהות אשר"י פרק האומנין שכתב שבעל הבית צריך לשלם שכרו משולם, ומסיים וצריך עיון בפרק המקבל, ונראה דכוונתו למה שכתבתי, דהתם גבי חוכר תלי הש"ס במזל של מי גרם, ועוד התם החוכר הוא המוחזק, שפיר ינכה לבעל הבית גבי מכת מדינה, דמצוי אמר מזל דידך לחוד גרם, מה שאין כן במלמד, קשה להוציא מבעל הבית על כל הואיל, ומסברא נראה דמזל שניהם גרם, על כן עשיתי פשר מרצון שניהם וחפצם, שיהיה הפסד על שניהם עכ"ל החתם סופר.

הנה גם לחתם סופר פשיטא ליה בסברא שאין שום טעם לחייב את בעל הבית לשלם במכת מדינה, כמבואר לעיל, ולכן אף על פי שפשיטא לחתם סופר שהסמ"ע נעלם ממנו דברי מהר"ם פאדואה, ואף על פי שסובר שמהר"ם מרוטנבורג מחייב לשלם, וכן בהגהות אשר"י, מכל מקום כין שאין דין זה נראה בעיניו, עשה פשרה מרצון שלא לחייב את בעל הבית. אבל לאור המבואר לעיל, לא מצאנו כלל מקור לחייב את בעל הבית.

העולה מזה: החתם סופר כתב בדין שהיתה מכת מדינה והמלמדים ברחו מהעיר, שאינו יודע להכריע דעת תורה בזה, כיון שאף על פי שמהר"ם מרוטנבורג, והגהות אשר"י מחייבים לשלם למלמד כל שכרו כשלא עבד מחמת מכת מדינה, מכל מקום

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

נידון דידן – פועל שבטל מחמת לויית מרן שר התורה רבי חיים קניבסקי זצ"ל

ולאחר שהודענו כל זאת, נבוא לדון בנידון דידן שבטלו פועלים מחמת לוייה של מרן שר התורה רבי חיים קניבסקי זצלה"ה, והנה לכאורה הוא ממש דין ביטול מלאכה מחמת מכת מדינה, וכבר נתבאר הדין לעיל. אבל נראה לי שיש עוד טעם להוסיף שבנידון דידן הכל מודים שלא משלם כלום לפועל, דהנה הטעם שיש לומר שבמכת מדינה ישלם בעל הבית לפועל, נתבאר לעיל, דכיון שהיא מכת מדינה, אמרינן שהוא עונש מן השמים לבעלי הבתים, וכמו שכתב הטורי זהב "אבל בכל מקום שיש מכת מדינה, אין הכי נמי דכל ההפסד על בעה"ב, דמזל דידיה גרים".

ואף על פי שלכאורה אינו דומה כלל להא דפרק המקבל, ששם רע מזל השדות, לכן אמרינן שהוא מחמת השדה ולא מחמת הפועל, אבל באונס שלא אפשר לעבוד, מהיכי תיתי שהוא מחמת מזל בעל הבית, ואפשר לומר שכונת הטורי זהב לומר, שלעולם יש לתלות המזל יותר במי שהוא גדול יותר, היינו הבעל הבית ולא הפועל.

והנה כל זה שייך בסתם מכת מדינה, אבל בפטירתו של צדיק, פשיטא שהכל שוים בזה, ואין המכה על בעלי הבתים יותר מעל הפועלים, שבחטאנו אבד הצדיק, וכולם שוים בזה, בעלי בתים כפועלים, לפיכך אין טעם כלל לחייב בזה מחמת מכת מדינה, וכיון שנתבאר שחיוב בעל הבית במכת מדינה אין לו מקור, קל וחומר בנידון זה, לא נראה לחייב את בעל הבית לשלם כלום. גם לא על דרך פשרה.

העולה מזה: בהלווית מרן שר התורה, הגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל, הוכרז על ביטול מלאכה. יש לברר האם הפסד יום העבודה הוא על הבעל בתים או על הפועלים. ונראה שבעלי הבתים פטורים לשלם, אפילו לא מצד הפשרה, וכדין כל אונס של פועל ששניהם שוים, שבעל הבית פטור, אלא אם כן כבר נתן לו שכרו. ואין לחייב מחמת מכת מדינה, דכל דין חיוב תשלום לפועל במכת מדינה, יש הרבה לפקפק בו, וקל וחומר בנידון דידן, שכולם שוים בפטירת הצדיק.

אלא שכתב, שאפילו לשיטת התלמיד, אין זה מכת מדינה, ולא סמך לשלם על פי הגהות אשר"י, ועוד שכבר נתבאר שיש טעות בהעתקה של הגהות אשר"י מהאור זרוע.

והנה הטורי זהב והש"ך דחו את דברי הסמ"ע בטענה אחת, שאם היה רואה את מהר"ם פאדוא ואת דברי הגהות אשר"י היה חוזר בו, ובאמת עפר אני תחת כפות רגליהם של רבותינו הקדושים הטורי זהב והש"ך, אבל תורה היא וללמוד אני צריך, דבטענה זו שטענו על הסמ"ע, היא גופא הטענה שיש לסמ"ע על דבריהם, שאם היו רואים את המקור של הגהות אשר"י, היו רואים שאין שום מקור לחייב את בעל הבית, ולא מצאנו בדבריהם של רבותינו הראשונים לחייב, רק הכל נובע מטעות בהעתקה של הגהות אשר"י את דברי האור זרוע, וכיון שרבינו הנתיבות עמוד ההוראה פוסק בתוקף כדברי הסמ"ע, ולא זו בלבד, אלא שהכל מודים שאין כל סברא לחייב את בעל הבית מחמת מכת מדינה, אין ספק שכך הוא הדין שאין לשלם לפועל שלא עובד מחמת מכת מדינה, אפילו לא על דבר פשרה, בקל וחומר, דהרי רבינו החתם סופר שהיה פשיטא ליה שיש מקור אמיתי לחייב תשלום מלא, ולכן הוא בעצמו שילם, מכל מקום, כיון שלא מסתברא ליה כלל, עשה פשרה שישלמו רק מחצה, עכשיו שנתבאר עד כמה ברורים דברי הסמ"ע, מהיכי תיתי לחייב בעל הבית לשלם מחצה על דרך פשרה, ואפילו אם נניח שהוא ספיקא דדינא, המוציא מחברו עליו הראיה, ואיך נוציא ממון כנגד שיטתו הברורה של הסמ"ע והנתיבות ושאר פוסקים, ומכל מקום מי שרוצה לנהוג לרווחא דמלתא כפשרת רבינו החתם סופר תבוא עליו ברכה, אבל לחייב בודאי אי אפשר.

העולה מזה: המקור שבעל הבית חייב לשלם לפועל שלא עובד מחמת מכת מדינה, הוא הגהות אשר"י בשם האור זרוע, והמרדכי בשם מהר"ם מרוטנבורג, ומהר"ם פאדואה, והוכחנו שהאור זרוע ומהר"ם מרוטנבורג מדברים מענין אחר לגמרי, מדין חזרת פועל בדבר האבד שאין ההפסד שלו אלא של בעל הבית, ומהר"ם פאדואה נמשך אחר הגהות אשר"י שאין מקור לדבריו, והוא בעצמו כתב שצריך עיון בזה, וכיון שאין מקור לחייב, פשיטא שיש ללכת אחר הסברא שכולם מודים שאין כל סברא לחייב לשלם לפועל שלא עבד, אפילו מחמת מכת מדינה.

